

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

KOLMAS OSAKOND

OTSUS

Avaldus nr 18421/20
Olev KUKLASE
vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond), olles 29. novembril 2022 kokku tulnud komiteena, kuhu kuuluvad:

esimees Yonko Grozev,
kohtunikud Peeter Roosma,
Ioannis Ktistakis,

ja *osakonna kohtusekretäri asetäitja* Olga Chernishova,
võttes arvesse:

Eesti kodaniku Olev Kuklase (edaspidi: kaebaja), kes on sündinud 1964. aastal ja elab Võrus, 9. aprillil 2020. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-ile Eesti Vabariigi vastu esitatud avaldust (nr 18421/20);

otsust teavitada avaldusest Eesti valitsust (edaspidi: valitsus), mida esindas esialgu Eesti esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus M. Kuurberg välisministeeriumist ja seejärel tema ametijärglane T. Kolk;

poolte seisukohti;
olles pidanud nõu, tegi järgmise otsuse.

KOHTUASJA SISU

1. Kaebaja on advokaat, kes on kriminaalasjas kahtlustatav. Pärast seda, kui prokurör oli esitanud asjakohase taotluse ja eeluurimiskohtunik oli andnud läbiotsimiseks loa, mis koostati pealdisena prokuratuuri taotlusel, otsiti 31. oktoobril 2019. aastal läbi kaebaja advokaadibüroo ruumid ja sõiduauto, mis arvati olevat kaebaja kasutuses. Ära võeti hulgaliselt paberdokumente, aga ka arvuteid, mobiiltelefone, kõvakettaid, mälupulki ja mälukaarte.

2. Kuigi kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 383 lõike 1 alusel koostoimes § 385 punktiga 5 ei olnud võimalik esitada määruskaebust määruse peale, mille alusel andis eeluurimiskohtunik loa läbiotsimiseks (edaspidi: läbiotsimismäärus), vaidlustas kaebaja läbiotsimismääruse oma

kohtuasjas sellegipoolest määruskaebemenetluse raames, väites samal ajal, et asjakohase kaebeõiguse puudumine on põhiseadusega vastuolus.

3. Tallinna Ringkonnakohus leidis 27. novembril 2019, et läbiotsimismääruse vaidlustamiseks kaebeõiguse puudumine ei ole põhiseadusega vastuolus. Ringkonnakohus märkis, et põhiseadus võimaldab osa kohtulahendite puhul edasikaebeõigust piirata. Selles kohtuasjas oli menetluslikuks tagatiseks juba asjaolu, et eeluurimiskohtunik oli läbiotsimismääruse teinud. Peale selle selgitas kohus, et KrMS § 383 järgi saab lahendeid, mida ei saa vaidlustada eraldi, sellegipoolest vaidlustada põhimenetluse raames. Kuivõrd kaebaja kaebused puudutasid läbiotsimise toimetamist, oleks kaebaja võinud vaidlustada selle uurimiskaebemenetluse teel. Niisiis jättis Tallinna Ringkonnakohus kaebaja kaebused ülejäänud osas menetluse võtmata. 25. veebruaril 2020. aastal keeldus Riigikohus kaebaja esitatud määruskaebust läbi vaatamast.

4. Prokuratuur esitas süüdistusakti kohtule esmalt 25. veebruaril 2021 ja pärast seda, kui kohus selle esialgu tagasi saatis, uuesti 24. mail 2021.

5. Ajal, mil EIK poolte seisukohad kätte sai, oli kaebaja kohtuasjaga seotud kriminaalmenetlus veel pooleli.

6. EIK-ile esitatud avalduses leidis kaebaja konventsiooni artikli 8 alusel et advokaadibüroode läbiotsimist ja seal asuvate esemete äravõtmist käsitlev riigisisene õigus ei sisaldanud advokaadi kutsesaladuse kaitseks vajalikke tagatiseid. Seda silmas pidades oli kohtuniku tehtud läbiotsimismäärus liiga ulatuslik ning läbiotsimise käigus kopeeriti ja võeti ära hulgaliselt andmekandjaid ja muid materjale, mis ei olnud seotud kaebaja vastu esitatud kahtlustusega. EIK-ile esitatud seisukohtades kaebas ta ka selle peale, et läbiotsimismääruses ei käsitletud sõiduauto läbiotsimist, et läbiotsimise ajal ei selgitatud talle piisavalt arusaadavalt, milles teda kahtlustati, ja et läbiotsimismäärus ei põhinenud põhjendatud kahtlusel, et ta on toime pannud süüteo.

7. Samuti kaebas kaebaja konventsiooni artiklile 13 tuginedes, et riigisisene õigus ei sisalda eelnimetatud kaebuse lahendamiseks tõhusaid õiguskaitsevahendeid.

KOHTU HINNANG

A. Konventsiooni artikli 8 väidetav rikkumine

8. EIK märgib, et oma hiljutises otsuses kohtuasjas *Särgava vs. Eesti* (nr 698/19, 16. november 2021) tuvastas ta artikli 8 rikkumise seoses sellega, et Eesti riigisisestest õigusaktides puudusid kohased menetluslikud tagatised advokaadi kutsesaladusega hõlmatud teabe kaitsmiseks läbiotsimise käigus.

9. Võttes arvesse kaebaja kaebusi ja valitsuse seisukohti vastuvõetavuse kohta, on praeguses kohtuasjas põhiküsimus selles, kas kaebaja ammandas enne EIK-ile avalduse esitamist tõhusad riigisisest õiguskaitsevahendid, eeldusel et need olid olemas.

10. Kaebaja püüdis kaevata vahetult läbiotsimismääruse peale (vt punkt 2 eespool), kuigi riigisisene õigus sellist õiguskaitsevahendit ette ei näinud. Ta leidis, et see on ainuke tõhus õiguskaitsevahend, mis võimaldab tal kiirelt vastustada advokaadi kutsesaladuse väidetavat rikkumist, mille põhjustas läbiotsimine.

11. Kui Tallinna Ringkonnakohus jättis rahuldamata kaebaja taotluse selle kohta, et läbiotsimismäärusega seotud edasikaebeõiguse puudumine on põhiseadusega vastuolus, lähtus nimetatud kohus EIK-i seisukoha põhjal õiguskaitsevahendite riigisisestest süsteemist kui tervikust. Kaebaja taotlus jäeti rahuldamata mitte üksnes põhjusel, et kohtunik oli läbiotsimiseks juba loa andnud, vaid ka seepärast, et seadusandja oli kehtestanud taoliste kaebuste käsitlemiseks muud õiguskaitsevahendid (vt punkt 3 eespool).

1. Uurimiskaebemenetlus

12. Tullles Tallinna Ringkonnakohtu (ja ka valitsuse) osutatud võimalike õiguskaitsevahendite juurde märgib EIK, et kohtuasjas *Särgava* (viidatud eespool, punktid 34–35, 67 ja 72) kasutas kaebaja neist esimest – uurimiskaebemenetluse võimalust. Selles kohtuasjas ei väitnud valitsus, et see ei kujuta endast tõhusat õiguskaitsevahendit. Niisiis leiti kohtuasjas *Särgava*, et kaebaja ammendas nõuetekohaselt riigisisest õiguskaitsevahendit.

13. Praeguses kohtuasjas väitis kaebaja, et uurimiskaebemenetluse muutsid tema kohtuasjas kasutuks läbiotsimismääruse ulatuslikkus ja menetluslike tagatiste puudumine riigisiseses õiguses. Kõnealune õiguskaitsevahend puudutab „menetlusnõuete rikkumist menetlustoimingu tegemisel“ (KrMS § 228 lõige 1). Ei ole kahtlust, et see oleks olnud sobilik vähemalt kaebaja mõne kaebuse puhul, mis olid seotud väidetavate vigadega ametivõimude tegutsemisviisis (näiteks sõiduauto läbiotsimine, tema vastu esitatud kahtlustuse selgitamata jätmine ning tema vastu esitatud kahtlustusega mitteseotud esemete läbiotsimine ja äravõtmine; viimase puhul märgib EIK, et Tallinna Ringkonnakohtu väljendatud arusaama kohaselt oli läbiotsimismäärus välja antud seoses konkreetse süüteoga, milles kaebajat kahtlustati). Peale selle ei oleks määruse väidetav ulatuslikkus takistanud kaebajal vaidlustamast ametivõimude tegevust, mis oli tema arvates rikkunud advokaadi kutsesaladust, hoolimata sellest, et see oli kooskõlas läbiotsimismäärusega. Sellele võimalusele on viidatud Viru Maakohtu 25. juuni 2020. aasta lahendis (mis puudutab läbiotsimismääruse andmist advokaadibüroo läbiotsimiseks ühes teises kohtuasjas), millele kaebaja osutas ja milles kohus märkis, et advokaadibüroos läbiotsimist toimetavatel ametivõimudel on vastutus – mis ulatub kaugemale läbiotsimismääruse sõnastusest – tagada, et läbiotsimine ei oleks ülemäärane ega riivaks ebaproportsionaalselt advokaadi kutsesaladust.

14. Viimaks märgib EIK, et otsus jätta kaebaja kaebus läbi vaatamata jõustus 25. veebruaril 2020. Seega oli kaebajal piisavalt aega esitada kaebus uurimiskaebemenetluse raames, mida märkis ka Tallinna Ringkonnakohus,

enne kui prokuratuur koostas süüdistusakti ja saatis selle 25. veebruaril 2021. aastal kohtule (KrMS § 228 lõiked 1 ja 6).

2. Kaebuste esitamine põhimenetluses ja kahju hüvitamise nõue

15. Mis puutub Tallinna Ringkonnakohtu osutatud teise õiguskaitsevahendisse (vt punkt 3 eespool), siis kaebaja nõustus, et tal oli võimalik tõstatada küsimus läbiotsimismääruse ja sellele järgnenud läbiotsimise õiguspärasuse kohta põhimenetluses. Võttes siiski arvesse, et sellise kontrolli oleks olenevalt asjaoludest saanud teha alles pärast märkimisväärse ajavahemiku möödumist läbiotsimisest ja et selles oleks keskendunud läbiotsimise käigus saadud tõendite lubatavusele, ei pidanud kaebaja seda tõhusaks. Peale selle ei olnud ta veendunud, et kahju hüvitamise nõuet saaks pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks, sest seda oleks saanud kasutada alles pärast artikli 8 kohaste õiguste rikkumise kinnitamist põhimenetluses ja see ei oleks kõrvaldanud rikkumist ennast.

16. Läbiotsimise ja esemete äravõtmisega seotud kaebuste esitamist põhimenetluses on juba käsitletud kohtuasjas *Särgava* (viidatud eespool, punkt 70). Selles kohtuasjas leidis EIK, et kaebaja ei pidanud seda õiguskaitsevahendit kasutama, kuna ta oli juba esitanud kaebuse uurimiskaebemenetluse raames KrMS § 228 alusel. Kuigi EIK-i seisukoha põhjal oleks põhimenetluses rõhuasetus olnud tõenäoliselt läbiotsimise käigus saadud tõendite lubatavusel, ei välistanud EIK, et seda oleks võinud pidada konventsiooni artikli 8 alusel esitatud kaebuste puhul tõhusaks õiguskaitsevahendiks (*ibid.*).

17. Valitsus esitas näiteid riigisisese kohtupraktika kohta, mille põhjal olid kohtud mõistnud välja hüvitise pärast seda, kui teatud menelustoimingud olid põhimenetluses tunnistatud õigusvastaseks (nt Riigikohtu 13. juuni 2016. aasta otsus kohtuasjas nr 3-1-1-34-16, mis käsitles õigusvastaseid jälitustoiminguid), või leidnud, et kahju hüvitamise nõue võiks olla võimalik juhul, kui uurimiskaebemenetluse raames esitatud kaebust saadaks edu (Tallinna Ringkonnakohtu 10. juuli 2014. aasta otsus kohtuasjas nr 3-13-70173 ja selles tehtud viide Riigikohtu 22. märtsi 2013. aasta otsusele kohtuasjas nr 3-3-1-11-13). Kahju hüvitamise nõude asjakohased alused ja menetlus on sätestatud süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduses, mis kehtib alates 1. maist 2015.

18. Kui jätta kõrvale kaebaja mureküsimumused seoses hüvitisnõude ajastuse ja kohasusega (vt punkt 15 eespool), ei eitanud kaebaja seda, et väljapakutud vahendit on võimalik tegelikkuses kasutada. Õigupoolest möönis ta, et võib esitada asjaomase nõude käimasoleva põhimenetluse raames.

19. EIK märgib, et tõhus õiguskaitsevahend seoses artikli 8 kohaste õiguste väidetava rikkumisega võib olla selline, mis olenevalt asjaoludest kas hoiab ära väidetava rikkumise või selle jätkumise või tagab kohase hüvitise juba toimepandud rikkumise eest (vt *Avanesyan vs. Venemaa*, nr 41152/06, punkt 27, 18. september 2014; vrd *Cacuci ja S.C. Virra & Cont Pad S.R.L. vs. Rumeenia*, nr 27153/07, punkt 115, 17. jaanuar 2017). Ei saa väita, et

läbiotsimise ja kriminaalmenetluse lõpetamise vahele jääv aeg iseenesest muudaks õiguskaitsevahendi antud asjaoludel ebatõhusaks (vrd *Cacuci ja S.C. Virra & Cont Pad S.R.L.*, viidatud eespool, punktid 113–14).

3. Muud võimalikud õiguskaitsevahendid

20. Mis puudutab teisi valitsuse viidatud võimalusi – s.o viibimine äravõetud materjalide läbivaatamise juures (mida kaebaja kasutas ilmselt ühel korral) ja taotluste esitamine prokuratuurile KrMS § 225 alusel –, siis on EIK juba selgitanud, miks ta ei pea neid tõhusaks (vt *Särgava*, viidatud eespool, punktid 68–69). EIK-il ei ole põhjust praeguses kohtuasjas arvata teisiti.

4. Järeldused

21. EIK leiab, et pidades silmas kaebusi, mis kaebajal menetluse käigus tekkisid, oli kaebajal võimalik kasutada tõhusaid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid: vaidlustamine uurimiskaebemenetluses ja/või kaebuste esitamine põhimenetluses võimaluse korral koos kahju hüvitamise nõudega. EIK märgib, et konkreetne kasutatav õiguskaitsevahend võib oleneda ka kaebaja kaebuste konkreetsest sisust, st küsimusest, kas läbiotsimine oli üldse õigustatud, või küsimustest läbiotsimise toimetamise viisi kohta. EIK kordab, et pelgalt kahtlused konkreetse õiguskaitsevahendi eduväljavaadete suhtes ei tähenda, et kaebaja ei peaks seda õiguskaitsevahendit kasutama (vt *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr-d 17153/11 ja veel 29, punktid 74 ja 84, 25. märts 2014).

22. Selle asemel, et kasutada eespool nimetatud õiguskaitsevahendeid, otsustas kaebaja püüda kasutada õiguskaitsevahendit, mida riigisisene õigus ette ei näe, tuginedes seejuures põhiseadusvastasuse väitele.

23. EIK leiab, et võttes arvesse põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemi toimimist Eestis, võib tõepoolest esineda kohtuasju, kus tõhusa riigisisese õiguskaitsevahendi kasutamine eeldab, et väidetakse riigisisese õiguse vastuolu põhiseadusega (vt *Fizgejer vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 43480/17, punktid 70–77, 2. juuni 2020). Samas ei anna konventsioon olukorras, kus on võimalik kasutada muid õiguskaitsevahendeid, mis ei ole osutunud ilmselgelt kasutuks, kaebajatele õigust nõuda, et loodaks uus õiguskaitsevahend, mis teeniks nende huve nende arvates kõige paremini.

24. Seega leiab EIK, et konventsiooni artiklile 8 tuginev kaebus tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 1 ja 4 alusel riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise tõttu tagasi lükata.

B. Konventsiooni artikli 13 väidetav rikkumine

25. Kuna EIK on eespool tuvastanud, et kaebaja oleks saanud kasutada tõhusaid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid, on artiklile 13 tuginev kaebus selgelt põhjendamatu ning tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 3 ja 4 alusel tagasi lükata.

OTSUS KOHTUASJAS KUKLASE vs. EESTI

Sellest lähtudes EIK ühehäälselt

tunnistab avalduse vastuvõetamatuks.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 12. jaanuaril 2023.

Olga Chernishova
kohtusekretäri asetäitja

Yonko Grozev
esimees